

Zuid-Italië

Rome • Uitstapjes naar Sicilië

Het dorp Atrani, aan de Amalfikust
T. Klassen/age fotostock

De regio's van deze gids

(zie de kaart aan de binnenzijde van het omslag)

1	Rome	blz. 125
2	Lazio	blz. 203
3	De Abruzzen en Molise	blz. 261
4	Napels en Campanië	blz. 293
5	Apulië	blz. 411
6	Basilicata	blz. 479
7	Calabrië	blz. 503

INHOUD

F. R. Iacomino/Moment Open/Getty Images

NIET TE MISSEN

Een keuze uit de mooiste plekjes... 6

HOOGTEPUNTEN VAN MICHELIN

De mooiste reisherinneringen..... 10

REISPLANNER

Een keuze uit de mooiste routes...18

DE REIS VOORBEREIDEN

NAAR ZUID-ITALIË

Met het vliegtuig.....	26
Met de trein.....	26
Met de auto.....	27
Met de bus.....	27

VOOR HET VERTREK

De regio's.....	29
Het weer.....	29
Nuttige adressen.....	29
Formaliteiten.....	31
Budget.....	31
Geld.....	31
Telefoneren.....	31
Overnachten.....	32
Uit eten.....	34

ZUID-ITALIË VAN A TOT Z

Rubrieken in alfabetische volgorde.....	36
--	----

MET HET GEZIN

Bezienswaardigheden en activiteiten.....	43
---	----

MEMO

Evenementen.....	45
Leestips.....	47
Filmtips.....	49

MEER WETEN OVER ZUID-ITALIË

ZUID-ITALIË VANDAAG

De opbloei van Zuid-Italië.....	52
La dolce vita.....	54
Volkskunst en tradities.....	55
Gastronomie.....	57

GEOGRAFIE

Een ruw en contrastrijk reliëf.....	61
-------------------------------------	----

GESCHIEDENIS

De erfenis van het verleden.....	65
Het verenigde Italië.....	72

KUNST EN ARCHITECTUUR

De antieke beschavingen.....	75
Een rijke erfenis.....	81
Enkele termen uit de architectuur.....	98
ABC van de architectuur.....	100

CULTUUR

Literatuur.....	104
Muziek.....	109
Film.....	114
Fotografie.....	118
Beroemde Italianen.....	119

STEDEN EN BEZIENSWAARDIGHEDEN

1 ROME

Rome.....	128
Campidoglio.....	143
De fora en de Palatijn.....	147
Rond het Colosseum.....	150
Piazza Navona en Campo dei Fiori.....	154
Rond het Pantheon.....	163
Piazza di Spagna - Piazza del Popolo - Villa Borghese.....	170
Trevi - Quirinale - Termini.....	178
Trastevere.....	185
Aventino en Testaccio.....	189
Il Vaticano - Castel Sant'Angelo...	193
Buiten het centrum.....	199

2 LAZIO

Tivoli.....	206
Castelli Romani.....	211
Ostia Antica.....	224
Lago di Bracciano.....	227
Tarquinia.....	234
Viterbo.....	238
Rieti en de franciscaner kloosters.....	244
Anagni.....	246
Gaeta.....	251

3 DE ABRUZZEN EN MOLISE

Pescara en de kuststreek.....	264
L'Aquila.....	270
Parco Nazionale del Gran Sasso e Monti della Laga.....	276

Sulmona.....	281
Parco Nazionale d'Abruzzo, Lazio e Molise.....	285
Molise.....	289

4 NAPELS EN CAMPANIË

Napels.....	296
De Golf van Napels.....	338
Herculaneum/Ercolano.....	352
Pompeï.....	356
Isola d'Ischia.....	366
Isola di Capri.....	374
De Amalfikust.....	382
Parco Nazionale del Cilento.....	392
Paestum.....	398
Reggia di Caserta.....	401
Benevento.....	405
Avellino.....	407

5 APULIË

Bari en de kust.....	414
Promontorio del Gargano.....	434
Terra dei Trulli.....	447
Lecce en de Salento.....	454
Taranto.....	472

6 BASILICATA

Matera.....	480
Maratea.....	493
Venosa.....	497

7 CALABRIË

Reggio di Calabria.....	504
Cosenza en de Tyrreense kust.....	519
De Ionische kust.....	528

Register.....	538
Kaarten en plattegronden.....	551

**RAADPLEEG VOOR
IEDERE PLAATS ONS
ADRESBOEKJE**

NIET TE MISSEN

★★★ De reis waard

★★ Een omweg waard

★ Interessant

★★

Lecce

Op weinig plaatsen is de barok zo sierlijk en licht als in het 'Florence van het zuiden', een stad om langzaam doorheen te wandelen. Neem de tijd voor de overweldigende schoonheid van de vele paleizen en kerken.

Zie blz. 454.

ROMA/OSLO/Stock

★★★★

Pompeï

De indrukwekkende overblijfselen van de Romeinse stad die op 24 augustus 79 in nog geen tien uur tijd volledig verwoest werd door een uitbarsting van de Vesuvius. Fascinerend en ontroerend.

Zie blz. 356.

L. Romano/De Agostini Picture Library/Getty Images

bluejayphoto/Stock

Napels

De legendarische stad van de Sirene Parthenope ligt als een luisterrijk maar chaotisch labyrint aan de voet van de Vesuvius. Het heilige is hier sensueel, het sensuele heilig...

Zie blz. 296.

De Gargano

Een magnifiek kalksteengebergte met paradijselijke hellingen langs de kust van een turkooizen zee.

Zie blz. 434.

P. Eastland/age fotostock

bluejayphoto/Stock

Matera

De beroemde wijk met uitzonderlijke prehistorische rotswoningen roept het beeld op van een Bijbelse stad. Een onvergetelijke reis terug in een lang vervlogen tijd. Zie blz. 480.

Balkandennen in de Pollino
A. Giannotti/Marka/age fotostock

♥ **Ontdek de balkandennen** van de Pollino, het enige massief in West-Europa waar ze nog voorkomen. Het zijn enorme, solitaire bomen die bizarre vormen kunnen aannemen. De den die 'de patriarch' wordt genoemd, is meer dan 1000 jaar oud. **Zie blz. 524.**

♥ **Proef het ware Zuid-Italië**, bijvoorbeeld *orecchiette alle cime di rapa* in Bari. Deze grappige pasta's worden geserveerd met een saus van anjovis, raapstelen en piment. Het is het typische basisvoedsel van het zuiden van Italië. **Zie blz. 432.**

De Melkweg, gezien vanuit de Abruzzes
L. Benini/PHOTOFEST/Corbis Documentary/Getty Images

TOP 5 Klassieke oudheid

1. Het oude Rome (blz. 147)
2. Het archeologisch museum in Napels (blz. 324)
3. Pompeï (blz. 356)
4. Het MARtA in Taranto (blz. 474)
5. Paestum (blz. 398)

De tempel van Poseidon in Paestum
K. Wothe/LOOK-foto/Getty Images

♥ **Neurie** de soundtrack van de film *Il Postino* terwijl u over het eiland Procida fietst. Rijd net als de postbode van Pablo Neruda boven langs de grote klif bij het strand Cala del Pozzo Vecchio en daal daarna af naar de zee en het mooiste strand van het eiland.

Zie blz. 370.

♥ **Koop Barack Obama** als santon en slenter over de kunstmarkt in de Via San Gregorio Armeno, de gezelligste straat van Napels. Proef daarna de weldadige stilte in de kloostergang van de San Gregorio, op een steenworp afstand van de drukke straat. **Zie blz. 307.**

♥ **Luister naar het geluid van de sterren**, ontdek de microkosmos van het mos en leer alles over het voedingspatroon van de Marsicaanse bruine beer. Deze en nog veel meer natuurervaringen worden u aangeboden door de gidsen van het nationale park van de Abruzzen. **Zie blz. 285.**

♥ **Kijk naar de regen** die door de oculus in het dak van het Pantheon naar binnen valt. De waterkolom die zich bij een flinke bui in het hart van dit Romeinse gebouw vormt, biedt een magisch en fascinerend schouwspel. **Zie blz. 163.**

Orecchiette
Westend61/Getty Images

Van Napels naar de punt van de laars

14 dagen

D. Iemma/Sime/Photonstop

Route: 1100 km langs de magische Tyreense Zee

● Dag 1-8 Campanië

Zie de route 'Campanië en Apulië' (blz. 21).

● Dag 9 Calabrië

Ravello-Cosenza (4 uur). Cosenza (blz. 519).

● Dag 10 & 11 De Sila

Camigliatello Silano en wandeling door het Silagebergte (blz. 522).

Tips: neem warme kleding mee en maak de wandeling met een gids.

● Dag 12 De Costa Viola

Van Palmi naar Villa San Giovanni (blz. 507-508).

● Dag 13 Reggio di Calabria

Reggio di Calabria (blz. 504). Trek een paar dagen extra uit om Sicilië te bezoeken (zie 'Uitstapjes naar Sicilië', blz. 511).

Tip: Overnacht liever niet in Reggio.

● Dag 14 Napels of Lamezia Terme

Terug naar Napels (5 uur). Doe hier zo mogelijk 2 dagen over, met een overnachting, bijvoorbeeld in Maratea (blz. 493).

Tips: sommige agriturismo's bieden ook wandelingen met gids aan, win informatie in. Vlieg heen op Napels en boek uw retourvlucht vanuit Lamezia Terme, op 1.30 uur rijden van Reggio. Dat levert u een extra halve dag farniente op.

Scoglio dell'Ulivo, Palmi
A. Morabito/AWL Images/Getty Images

Napels en het diepe zuiden

18 dagen

Westend61/Getty Images

Route: 1600 km langs de vele gezichten van het zuiden

● Dag 1 & 2 Napels

Napels (zie route 'Rome, Napels en de Golf van Napels', dag 4 en 5).

● Dag 3 Apulië

Napels-Brindisi (4 uur). Tussenstops: Bari (blz. 414) en Monopoli (blz. 428).

● Dag 4 La Valle d'Itria

Het land van de trulli (blz. 447).

● Dag 5 Lecce

(blz. 454).

● Dag 6-8 De Salento

De hak van de laars (blz. 461).

● Dag 9 Calabrië

Punta Prosciutto-Cosenza (4 uur). Tussenstops in Taranto (blz. 472) en Metaponto (blz. 487).

● Dag 10 & 11 De Sila

Cosenza (blz. 519) en het Sila-gebergte (blz. 522).

● Dag 12 & 13 De Golf van Santa Eufemia

Capo Vaticano-Pizzo (blz. 508-510).

● Dag 14 & 15 Costa Viola

Zie de route 'Van Napels naar de punt van de laars', dag 12 en 13.

● Dag 16 & 17 De zuidkust

Van Reggio naar Stilo (blz. 507).

● Dag 18 Napels/Lamezia

Naar Napels (5 uur) of Lamezia (1.30 uur).

Tips: vermijd de drukte van het hoogseizoen. Boek de hotels van tevoren, kies waar mogelijk voor agriturismo's.

Monopoli
Maremagnum/Stockbyte/Getty Images

Zuid-Italië van A tot Z

AMBASSADES EN CONSULATEN

Belgische ambassade – Via Giuseppe de Notaris, 6, Rome - ☎ 06 360 95 11 - <http://diplomatie.belgium.be>.

Belgisch consulaat – Via A. De Gasperi, 55, 80133 Napels - ☎ 081 551 21 10.

Nederlandse ambassade – Via Michele Mercati, 8, Rome - ☎ 06 32 28 60 01 - www.nederlandwereldwijd.nl/landen/italie.

Nederlands consulaat – Via Agostino Depretis, 114, 80133 Napels - ☎ 081 551 30 03 - www.nederlandwereldwijd.nl/landen/italie.

BEZIENSWAARDIGHEDEN

De onderstaande informatie is indicatief: tarieven en openingstijden kunnen aan wijzigingen onderhevig zijn. Het is daarom raadzaam van tevoren te bellen.

Tarieven

De entreprijs van bezienswaardigheden kan soms vrij hoog zijn (€ 4 tot € 12). Vaak zijn er reducties voor senioren en jongeren, af en toe ook voor gezinnen. De meeste steden hebben een toeristenpas, waarmee u soms ook met het openbaar vervoer kunt reizen, waardoor dit een aantrekkelijke optie is. 🌐 Zie voor afzonderlijke steden de rubriek 'Inlichtingen' bij de betreffende stad. Tijdens de *Settimana dei Beni Culturali* (week van het cultureel erfgoed), waarvan de datum ieder jaar opnieuw wordt vastgesteld, zijn sommige musea en monumenten gratis toegankelijk. Als u in een museum, kerk of

instituut wordt rondgeleid door een medewerker, is het gebruikelijk dat u hem of haar een fooi geeft.

Musea, archeologische opgravingen en parken

Over het algemeen zijn musea op maandag en feestdagen gesloten. De kassa gaat 30 min. tot 1 uur voor sluitingstijd dicht. Archeologische opgravingen en openbare parken zijn meestal open tot een uur voor zonsondergang. In veel musea moet u uw tas afgeven bij de garderobe; fotograferen is toegestaan, maar niet met flitslicht.

Kerken

De meeste kerken zijn dicht tussen 12.00 u en 16.00 u. De grote basilieken zijn zonder onderbreking open van 7.00 u tot 18.00 u. Zorg bij uw bezoek aan een kerk voor passende kleding (lange broek voor de heren, voldoende lange rok en bedekte schouders voor de dames). Het verantwoordelijk personeel ontzegt mensen die zich hier niet aan houden de toegang tot de kerk. Tijdens de dienst mag de kerk niet worden bezichtigd. Het heeft de voorkeur om uw bezoek in de ochtend te plannen, omdat niet alle kerken 's middags opengaan, vanwege personeelsgebrek. Bovendien is 's ochtends het binnenvallende licht vaak mooier. Neem wat kleingeld mee, want bij sommige kunstwerken gaat de verlichting pas aan als u een muntje in de gleuf gooit. Ook is het handig om een verrekijker mee te nemen, zodat u de werken kunt bekijken die hoog in de kerk hangen.

ELEKTRICITEIT

In Italië is de netspanning dezelfde als in Nederland en België (220 V), maar de stopcontacten kunnen verschillen. Het is dus aan te raden een adapter mee te nemen (in de betere hotels zijn die beschikbaar).

FEESTDAGEN

Een feestdag is in het Italiaans een *giorno festivo*, een werkdag een *giorno feriale*. Feestdagen zijn 1 en 6 januari, paaszondag en -maandag, 25 april (Bevrijdingsdag), 1 mei, 2 juni (nationale feestdag), 15 augustus (*Ferragosto*), 1 november, 8, 25 en 26 december. Daarnaast viert elke Italiaanse stad het naamfeest van zijn patroonheilige. De meeste musea zijn op feestdagen gesloten.

 Zie 'Evenementen', blz. 45.

GELDZAKEN

Banken

Banken zijn normaal gesproken open van 8.30 u tot 13.30 u en van 15.00 u tot 16.00. Op zaterdag en zon- en feestdagen zijn ze dicht.

Creditcards en bankpassen

U vindt in Italië een groot aantal geldautomaten. Informeer bij uw bank of er kosten verbonden zijn aan geldopnames in het buitenland. Soms wordt u gevraagd een tweede keer uw pincode in te toetsen; ga in dat geval na of het bedrag de eerste keer inderdaad niet is afgeschreven. Als u betaalt met een creditcard, moet u soms een pincode intoetsen; soms volstaat een handtekening en het tonen van een identiteitsbewijs. Neem altijd de gegevens mee voor het telefonisch blokkeren van uw creditcard bij verlies of diefstal.

GEZONDHEID

Apotheken (*farmacia*) zijn herkenbaar aan een rood-wit kruis. Ze

zijn meestal open van ma-za 8.30-12.30 u en 16.00-20.00 u. Als de apotheek gesloten is, vindt u er informatie over artsen en apothekers met weekend- en/of nachtdienst.

Spoedeisende hulp/ambulance:

 118

IN GEVAL VAN NOOD

SOS: 113 (politie, Rode Kruis. Alleen in absolute noodgevallen).

Eerste hulp/ambulance: 118.

Politie: 112.

Brandweer: 115.

SOS Bosbrand: 1515.

ACI Wegenwacht: 803 116.

KUREN

Al sinds de tijd van de Etrusken is Italië een uitgelezen bestemming voor wie wil profiteren van de therapeutische warmwaterbronnen, die overal in het land voorkomen. De kuuroorden van het eiland Ischia in de Golf van Napels zijn al sinds de oudheid gerenommeerd.

NAMAAKARTIKELEN

Op de trottoirs, bij bezienswaardigheden of op de stations komt u vaak stalletjes tegen met zogenaamde merkartikelen: tassen, brillen, ceintuurs, enz. Het gaat in dat geval altijd om namaakartikelen. Op het kopen en exporteren daarvan staan hoge boetes.

NATIONALE PARKEN

Raadpleeg de website www.parks.it.

Abruzzen

Parco Nazionale del Gran Sasso e Monti della Laga Dit park met zijn spectaculaire toppen ligt ten

noordoosten van L'Aquila. Het is een paradijs voor alpinisten (zie blz. 276). www.gransassolagapark.it.

Parco Nazionale d'Abruzzo, Lazio

e Molise Dit natuurgebied van 50.600 hectare ligt in het zuiden van

Lazio **2**

Michelinkaart 561 G4-5

Regiokaart blz. 204-205

31 km ten oosten van Rome:

 TIVOLI★★★ **206**

25 km ten zuidoosten van Rome:

 CASTELLI ROMANI★★ **EN RONDRIITEN** **211**

24 km ten zuidwesten van Rome:

 OSTIA ANTICA★★ **224**

40 km ten noordwesten van Rome:

 LAGO DI BRACCIANO★★ **EN RONDRIIT** **227**

100 km ten noordwesten van Rome:

 TARQUINIA★ **234**

100 km ten noordwesten van Rome:

 VITERBO★ **EN RONDRIIT** **238**

90 km ten noordoosten van Rome:

 RIETI EN DE FRANCISCANER KLOOSTERS **244**

75 km ten zuidoosten van Rome:

 ANAGNI★ **EN RONDRIIT** **246**

175 km ten zuidoosten van Rome:

 GAETA★ **EN RONDRIIT** **251**

Tivoli

56.594 inwoners

Na uw bezoek aan de Eeuwige stad denkt u misschien dat de verrassingen nu wel op zijn, maar daar zult u snel van terugkomen. U staat straks ongetwijfeld versteld over de Villa Adriana, een van de rijkste monumenten uit de oudheid. Deze villa is door de eeuwen heen altijd even mooi gebleven, ondanks aanzienlijke plunderingen. Ook Villa d'Este, een schitterende woning met weelderige tuinen die door een van de prinsen van de kerk is gebouwd, zal u verrassen. En: vertrek niet uit Tivoli voordat u het licht van de ondergaande zon over het Romeinse landschap hebt zien strijken. Dit schouwspel zal straks een van de mooiste herinneringen aan uw vakantie in Rome blijken te zijn.

ADRESBOEKJE: BLZ. 210

Overnachten, uit eten, winkelen, sport en ontspanning enz.

INLICHTINGEN

Punto Informativo Turistico (PIT) – Piazzale Nazioni Unite - ☎ 07 74 31 35 36 - dag. beh. ma 10.00-13.00, 16.00-18.00 u. Op de site van de gemeente (www.comune.tivoli.rm.it) vindt u veel informatie, o.a. de adressen van trattoria's, pizzeria's en patisserieën.

LIGGING

Regiokaart C2 (blz. 204-205).
31 km ten oosten van Rome. Met de

auto verlaat u Rome via de Via Tiburtina. De busdienst van Cotral vertrekt vanaf Ponte Mammolo (het voorlaatste station op de B-lijn van de metro, richting Rebibbia) en maakt ook een stop bij Villa Adriana, 6 km zuidwestelijk van Tivoli.

PLANNING

Reken op een volle dag voor het bezoek aan Tivoli en de bezienswaardigheden.

De villa's bezichtigen

★★★ VILLA D'ESTE

► Ga naar Tivoli en parkeer eventueel op de parkeerplaats op Largo Garibaldi. Piazza Trento, 5 - ☎ 199 766 166, reserv. vanuit het buitenland, of ☎ 04 12 71 90 36 - www.villadestetivoli.info - ♿ - mei-aug.: 8.30-19.45 u; april en sept.: 8.30-19.30 u; maart en okt.: 8.30-18.30 u; feb.: 8.30-17.30 u; nov.-jan.: 8.30-17.00 u - toegang tot 1 uur voor sluiting - gesl. ma, 1 jan., 1 mei, 25 dec. - € 8 (+ € 3 bij exposities).

Kardinaal **Ippolito II d'Este** werd opgeleid aan het hof van de Franse koning Frans I, maar viel in ongenade bij diens zoon, Hendrik II. In 1550 besloot hij zich terug te trekken in Tivoli, waar hij een villa liet bouwen op de plek van een benedictijnenklooster. Hij gaf de opdracht aan de Napolitaanse architect Pirro Ligorio, die het bouwwerk opfleurfde met weelderige tuinen, waterpartijen, fonteinen en beelden in de gracieuze stijl van het maniërisme. Links van de ingang van de villa staat de **Chiesa di Santa Maria Maggiore**, met een bekoorlijke gotische voorgevel. In het koor bevinden zich twee drieluiken uit de 15de eeuw en, boven het linkse triptiek, een Heilige Maagd van Jacopo Torriti, schilder en mozaïekwerker van eind 13de eeuw.

Villa d'Este
R. Mattes/hemis.fr

★★★ Paleis en tuinen van Villa d'Este

Loop de kloostergang van het voormalige klooster in. Daal dan af via de fraai gedecoreerde vertrekken en geniet ondertussen van een mooi **uitzicht** op de tuinen en op Tivoli. Op de benedenverdieping leidt de trap met dubbele balustrade naar de bovenste laan van de tuinen. Eerst komt u bij de **Fontein van het Grote Glas** (*Fontana del Bicchierone*), in de vorm van een schelp, die aan Bernini toegeschreven wordt. Sla links af naar **La Rometta**, een fontein die een nabootsing is van verschillende antieke monumenten uit Rome. Daarvandaan leidt de prachtige **Laan van de Honderd Fonteinen** (Viale delle Cento Fontane) naar de **Ovale Fontein** (*dell'Ovato*) met het beeld van Sibille. Iets lager, boven de esplanade van de **Vijvers** (*Pescherie*), staat de **Fontein van het Orgel**, die vroeger klanken produceerde via een waterorgel. Helemaal onder aan de tuin staat de **Fontein van de Natuur**, met een beeld van Diana van Efeze. Meer naar het midden staat de **Fontein van de Draken** (*Draghi*), gebouwd in 1572 ter ere van paus Gregorius XIII. Op de terugweg (via de rechterkant) komt u langs de **Fontein van de Uil** (*Civetta*), die vroeger vogelgeluiden produceerde, en de gemoderniseerde **Fontein van Proserpina**. Via de straatjes van de oude stad kunt u naar Villa Gregoriana lopen.

★ VILLA GREGORIANA

Largo Sant'Angelo - ☎ 07 74 33 26 50 - www.visitfai.it - april-okt.: 10.00-18.30 u; maart, nov.-dec.: 10.00-16.00 u - toegang tot 1 uur voor sluiting - gesl. ma (beh. feestd.) - € 6.

In dit grote, schaduwrijke park zijn er talrijke paadjes die het water van de Aniene kruisen. Deze rivier stroomt door een smal ravijn naar de **Grote Waterval**, de **Grot van de Sirene** en de **Grot van Neptunus**. Na de klim aan de andere kant van het ravijn verlaat u de **Villa Gregoriana** via de **Tempel van Vesta**, een sierlijk en cirkelvormig gebouw in Korinthische stijl uit de laatste jaren van de Republiek. Naast deze tempel staat een Ionische tempel gewijd aan de Sibille.

★★★ VILLA ADRIANA C2

▶ 6 km ten zuidwesten van Tivoli. Ga met de auto, vanuit Rome, rechtsaf voor u bij Tivoli komt. Alle bussen (vanuit Rome en stadsbussen) stoppen bij de Villa Adriana. Largo Marguerite Yourcenar, 1 - ☎ 07 74 53 02 03/38 27 33 - www.villaadriana.beniculturali.it - mei-aug.: 9.00-19.30 u; april en sept.: 9.00-19.00 u; maart en okt.: 9.00-18.30 u; feb.: 9.00-18.00 u; nov.-jan.: 9.00-17.00 u - toegang tot 1.30 uur voor sluiting - gesl. 1 jan.; 1 mei, 25 dec. - € 8 (+ € 3 bij exposities), audiogids € 4.

Keizer **Hadrianus** (76-138), had een passie voor kunst en architectuur en reisde door het hele keizerrijk. Zijn reisindrukken wilde hij weerspiegelen in de verschillende gebouwen van zijn villa. Het bouwwerk was bijna af in 134, maar Hadrianus, ziek door de dood van zijn geliefde Antinoüs, stierf vier jaar later. Zijn eerste opvolgers bleven naar Tivoli gaan, maar de villa werd al snel vergeten en brokkelde af. Tussen de 15de en de 19de eeuw werden de kunstwerken eruit gehaald en ondergebracht in particuliere en openbare collecties. In 1870 liet de Italiaanse staat opgravingen uitvoeren en werd dit prachtige complex, zonder twijfel een van de rijkste uit de oudheid, volledig blootgelegd.

Bezoek voordat u aan de bezichtiging begint eerst de zaal naast de cafeteria, waar een maquette van de villa staat. Volg daarna de route op de plattegrond die u bij de ingang krijgt.

★★ Il Pecile

Deze grote, rechthoekige vijver met afgeronde hoeken is geïnspireerd op de beroemde Stoa Poikile in Athene. Hij was omzoomd met een zuilengang die zodanig was opgesteld dat er altijd minstens één kant in de schaduw lag. De zaal met apsis of de **Zaal van de Filozofen** was wellicht een leeszaal.

★★★ Teatro Marittimo

Ronde constructie, bestaande uit een porticus en een centraal gebouw, gescheiden door een kanaal. Hier trok de keizer zich graag terug toen hij wat eenzellig geworden was. In het zuiden zijn nog de overblijfselen te zien van een **nymfaeum**, en enkele zuilen die deel uitmaakten van een complex van drie halfronde zalen die uitkeken op een binnenplaats.

★★ Terme

De plaats van de thermen geeft blijk van de bouwkundige verfijning van de villa. Naast de Kleine Thermes zijn er de Grote Thermes, waarvan de zaal een apsis en een prachtige koepel heeft. Het wat hogere gebouw vlakbij was het **pretorio**, wellicht een opslagplaats.

HADRIANUS' GEDENKSCHRIFTEN

In 1951 schreef **Marguerite Yourcenar** (1903-1987) de roman *Mémoires d'Hadrien*, na twintig jaar onderzoek. Het combineert de uitgebreide historische kennis van de schrijfster met op fantasie gebaseerde memoires van keizer Hadrianus. Het boek is als een brief waarin de oude keizer aan zijn opvolger en aangenomen kleinzoon Marcus Aurelius onder andere schrijft: 'Men bouwt het monument altijd op eigen wijze en liefst met enkel authentieke stenen.' Deze reconstructie op basis van geschiedkundige bronnen is een waardevolle fictieve documentaire over 'deze zeer wijze man' uit de 2de eeuw, wat volgens de schrijfster 'lange tijd de eeuw van de laatste vrije mensen was'.

Het boek werd vertaald in een twintigtal talen, onder meer in het Nederlands door J.A. Sandfort (onder de titel *Hadrianus' gedenkschriften*).

★★★ Canopo

Vorbij het museum (met enkele recente vondsten) bevindt zich de fraaie reconstructie van de Egyptische Canopus, het heiligdom van Serapis in Alexandrië. Het is bereikbaar via een kanaal met tempels en tuinen erlangs. Helemaal in het zuiden staat de tempel van Serapis.

Keer terug naar het nymfaeum en loop iets meer naar rechts langs een grote vijver met een zuilengang.

Palazzo Imperiale

Dit paleis strekte zich uit van de Piazza d'Oro tot de bibliotheek. De rechthoekige **Piazza d'Oro★★** is omgeven met een dubbele porticus en was een nutteloze esthetische inval. Achter aan de piazza zijn overblijfselen van een achthoekige zaal te zien, en aan de andere kant resten van een koepelzaal.

★★ **Sala dei Pilastr Dorici** – Deze zaal heet zo omdat hij omgeven is door een porticus met pilaren waarvan de kapitelen en basis Dorisch waren.

Verder zijn er nog de **brandweerkazerne**, de overblijfselen van een eetzaal en een nymfaeum. Deze gebouwen komen uit op een plein dat van het **Plein van de Bibliotheek** was gescheiden door een cryptoporticus. De tien kleine zalen naast het Plein van de Bibliotheek vormen een hospitaal, met een mooie **parterre★** van mozaïek. De **bibliotheek** was naar de gewoonte in die tijd onderverdeeld in een Griekse en een Latijnse afdeling. In de richting van het **Terras van Tempé** ligt een zalencomplex met mozaïekvloeren, wellicht uit een eetzaal. Via het schaduwrijke bosje van Tempé komt u terug bij de ingang van de villa, via een kleine **ronde tempel** die gewijd is aan Venus. Verder naar links liggen resten van het **theater**.

In de omgeving Regiokaart (blz. 204-205)

★ Palestrina C2

📍 25 km ten zuidoosten van Tivoli en 48 km zuidoostelijk van Rome.

De panoramische ligging in de bergen, de antieke stad en de ruïnes van de beroemde tempel van Fortuna Primigenia maken van Palestrina (het antieke Preneste) een interessante bestemming. Preneste kende zijn bloei in de 8ste en 7de eeuw v.C. Later werd de stad veroverd door de Romeinen en werd Preneste de favoriete vakantiebestemming van keizers en patriciërs. De cultus van de godin Fortuna duurde tot het eind van de 4de eeuw n.C., waarna het heiligdom in verval raakte. Op de ruïnes verrees de middeleeuwse stad.

★ **Santuario della Fortuna Primigenia** – Dit prachtige heiligdom (2de-1ste eeuw v.C.) is een van de mooiste voorbeelden van hellenistische architectuur in Italië. Oorspronkelijk stond het op een rij terrassen. Van het lager gelegen deel resteren de grote zaal, twee zijgebouwen en een natuurlijke grot. Verder is er nog de Zaal van de Apsis, waar ooit het beroemde Mozaïek van de Nijl lag (zie hierna). Het hoger gelegen heiligdom bevond zich op het vierde en laatste niveau (nu de Piazza della Cortina). Daar werd in de 11de eeuw het Palazzo Colonna opgetrokken, later het Palazzo Barberini, waar nu het Archeologisch museum is gevestigd. Het terras biedt een mooi **uitzicht★** op de stad en de vallei.

★ **Museo Archeologico Prenestino** – *Palazzo Barberini, Piazza della Cortina* - ☎ 06 95 38 100 - ♿ - 9.00-20.00 u - € 5. Het archeologisch museum bevat overblijfselen uit necropolissen en voorwerpen uit de collectie van de familie Barberini. Het indrukwekkende **Mozaïek van de Nijl★★** beeldt Egypte af tijdens het wasen van de rivier en is het kostbaarste stuk van het museum.

Vertaling	Sylvia Birnie, Bep Fontijn, Henriëtte Gorthuis, Michèle Schedler
Eindredactie	Frans van der Heijden
Opmaak	Asterisk*, Amsterdam
Omslagfoto	Shutterstock/canadastock
Oorspronkelijke titel	Italie du Sud
Oorspronkelijke uitgever	Michelin, Parijs
Uitgevers	Philippe Orain (Michelin, Parijs) Lieven Defour (Lannoo, Tielt)
Eindredactie	Catherine Guégan, Aude Gandiol
Redactie	Serge Guillot, Guylaine Idoux, Maura Marca, Véronique Nègre, Philippe Pataud-Célérier, Erica Zane, Gilles Guérard, Francine van Hertsen, Irène Lainey, Sophie Lhéraud, Pierre Plantier, Buysschaert Malerba
Grafisch ontwerp	Christelle Le Déan, Sandro Borel
Omslagontwerp	Keppie&Keppie, Varsenare
Cartografie	Thierry Lemasson, Denis Rasse
	Stadsplattegronden: © MICHELIN en © 2006-2015 TomTom. All rights reserved. This material is proprietary and the subject of copyright protection, database right protection and other intellectual property rights owned by TomTom or its suppliers. The use of this material is subject to the terms of a license agreement. Any unauthorized copying or disclosure of this material will lead to criminal and civil liabilities.
Met dank aan	Didier Broussard, Marie Simonet

© Michelin

© Cartografie: Michelin

© Nederlandse tekst: Uitgeverij Lannoo, nv, Tielt, 2017

Het redactieteam heeft de grootste zorg besteed aan de samenstelling en de controle van deze gids. Maar omdat de gegevens voortdurend gewijzigd worden, moet de praktische informatie (prijzen, adressen, bezoeken, telefoonnummers, bezienswaardigheden, internetadressen) worden beschouwd als een aanwijzing. Het is dan ook best mogelijk dat bepaalde info bij het verschijnen van deze gids niet helemaal correct of volledig is. Wij kunnen daar niet verantwoordelijk voor worden gesteld.

Deze gids bestaat voor en door u; u bewijst ons dan ook een grote dienst door eventuele tekortkomingen of vergissingen te melden. Aarzel niet om ons uw opmerkingen en suggesties over de inhoud van deze gids mee te delen. Bij een eerstvolgende bijgewerkte editie zullen wij daar rekening mee houden.

Contactadres

De Groene Reisgids
Uitgeverij Lannoo
Kasteelstraat 97
B-8700 Tielt
degroenereisgids@lannoo.be

De Groene Reisgids
Uitgeverij Terra Lannoo bv
Papiermolen 14-24
NL-3994 DK Houten
degroenereisgids@terralannoo.nl

www.lannoo.com

D/2017/45/545 - NUR 512
ISBN 978 94 014 3116 3

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.